

Nhóm nhỏ - tiếp cận và áp dụng vấn đề trong trường hợp nghiên cứu nhóm trẻ em lang thang

ĐỖ THỊ NGỌC PHƯƠNG

Đối với các nhóm xã hội, nhóm nhỏ giữ một vị trí quan trọng trong quá trình phát triển xã hội và cá nhân. Nhóm nhỏ được nghiên cứu từ đầu thế kỉ thứ X, đến nay vẫn được các nhà xã hội học, tâm lý học phương Tây và Mỹ tiếp tục quan tâm, khai thác ở những khía cạnh khác nhau như khái niệm, các biểu hiện đặc trưng, chức năng, sự phân loại, quy mô nhóm, năng động nhóm, cơ cấu nhóm, thủ lĩnh nhóm, truyền thông trong nhóm và việc áp dụng phương pháp nhóm vào thực tiễn xã hội, v.v...

Các nhóm nhỏ đóng vai trò rất quan trọng trong toàn bộ cuộc sống của chúng ta. Hiểu được quy luật của các nhóm nhỏ, chúng ta sẽ thành công hơn trong công tác vận động giáo dục, bồi dưỡng hành vi của cá nhân hình thành hay thay đổi chủ yếu thông qua tác động của nhóm nhỏ. Nhóm nhỏ hoàn toàn không phải là yếu tố duy nhất nhưng các yếu tố của xã hội bên ngoài thường là phải thông qua nhóm nhỏ mới tác động đến cá nhân trong nhóm. Trong phạm vi bài viết này, tác giả chỉ đề cập đến một vài hướng tiếp cận cơ bản có liên quan đến đề tài nghiên cứu nhóm nhỏ của mình và vài nét về kết quả trưng cầu ý kiến của trẻ em lang thang về nhóm trẻ lang thang ở một số thành phố lớn.

1. Cơ cấu của nhóm nhỏ:

Cơ cấu của nhóm nhỏ là sự quan tâm đặc biệt của các nhà xã hội học và tâm lý học xã hội, vì nó đưa ra những tình huống xã hội đơn giản mà, một mặt nó dễ dàng quan sát và mặt khác khả năng phân tích bằng những phương pháp chính xác một cách cân đối. Cơ cấu của nhóm là bằng chứng của những tương quan tinh thần, tâm linh trong nhóm, vì thế, cơ cấu giống như những tương quan, luôn luôn nằm trong tiến trình của sự biến đổi cơ cấu xã hội, theo Wanerr và Lunt "là một hệ thống những nhóm chính thức và không chính thức theo đó hành vi xã hội của cá nhân được quy định". Cơ cấu xã hội được coi là các mô hình mối quan hệ giữa các thành viên của một xã hội hoặc một nhóm. Trong nhóm nhỏ, đây chủ yếu là vấn đề về sự khác biệt của vai trò và hòa nhập đối với hoạt động mang tính chất diễn đạt và công cụ.

Nhà tâm lý học J.L.Moreno đã xây dựng hai kỹ thuật nghiên cứu về mối quan hệ nhóm. Kỹ thuật thứ nhất là liệu pháp kịch-tâm lý, trong đó nhà liệu pháp và các thành viên trong nhóm theo cách chơi đóng vai và do vậy khuyến khích họ đưa ra những vấn

đề tâm sinh lý nội tâm, các trạng thái không bình thường và mãnh liệt trong nhóm được tạo ra nhằm cung cấp nguyên liệu cho người nghiên cứu hành vi nhóm.

Kỹ thuật thứ hai do ông đưa ra đã được khá nhiều người nghiên cứu áp dụng sử dụng là "trắc lượng học xã hội", kỹ thuật này đưa ra cho các thành viên trong nhóm những câu hỏi về việc họ thích gì, không thích gì, họ muốn gì, mong muốn làm việc với ai, sống với ai v.v. Những câu hỏi này sẽ tạo ra một bức tranh về cấu trúc chủ quan của nhóm, bè cánh của nhóm, người lãnh đạo. Sau khi cho mọi người trong nhóm trả lời cho bản trắc nghiệm, người ta lập được một bản sơ đồ về các mối quan hệ mà Moreno gọi là "sơ đồ xã hội" để có thể thấy rõ những mối quan hệ tình cảm giữa các cá nhân với nhau. Trong thực tế, kỹ thuật này rất hữu ích để tạo ra các nhóm làm việc hiệu quả hơn cũng như rất hữu ích về mặt lý thuyết khi nhìn nhận vào bên trong cơ cấu nhóm, đặc biệt là cơ cấu nhóm của trẻ lang thang để có các biện pháp giáo dục các em một cách hiệu quả nhất.

2. Lãnh đạo, thủ lĩnh nhóm.

Đây là một trong những vấn đề được quan tâm khi nghiên cứu về nhóm nhỏ. Nhiều nhà nghiên cứu đã đưa ra những nghiên cứu về vai trò của người lãnh đạo nhóm.

Những nghiên cứu về nhóm cho thấy rằng, thật ra điều quan trọng không chỉ là tính cách của người thủ lĩnh trong nhóm, mà là vai trò xã hội của anh ta. Người thủ lĩnh không chỉ là người nắm bắt được các tâm tư, nguyện vọng của các thành viên mà là người nắm vững các mục tiêu của nhóm và biết cách vận động các thành viên thực hiện mục tiêu.

Trong việc nghiên cứu về cơ cấu xã hội, năng động nhóm là một bộ môn nghiên cứu về sự vận hành nội tại của nhóm, bao gồm các nội dung cơ cấu, sự lãnh đạo, truyền thông trong nhóm. Các động lực có thể cho thấy những khởi đầu thuận lợi từ các nghiên cứu của Lipitt và White về các quan hệ lãnh đạo. Trong các nghiên cứu này quan tâm tới hàng loạt các vai trò cá nhân, như "cá nhân được coi là nguồn", "những người tìm kiếm sự giác ngộ", những kỹ thuật viên về tiến trình", "những người gác cổng"... là những vai trò được thừa nhận nhưng chúng không xuất phát từ một quan niệm chính xác rõ ràng về các vị trí hoặc kích cỡ của sự khác biệt mà người ta phát hiện ra trong nhóm. Trong nghiên cứu về năng động nhóm, một thành viên của nhóm nghiên cứu này kết luận: "Khái niệm về cơ cấu nhóm và về vị trí trong nhóm chưa được xác định rõ ràng trong các bài viết của các nhà động lực nhóm... Sự phong phú đa dạng của những nghiên cứu này cho thấy một vài ý nghĩa khác biệt mà thuật ngữ "vị trí" có thể tạo ra. "Vị trí" được sử dụng để đề cập tới các chức năng của một thành viên phải thực hiện trong nhóm, tới vị trí của một cá nhân trong mạng lưới truyền thông giao tiếp, tới khả năng của một người trong việc thay đổi các lực, tới uy tín của một cá nhân trong nhóm... nhằm mô tả đầy đủ đặc điểm bất kỳ mối quan hệ nào của thành viên trong nhóm với người khác trong nhóm trong một khoảng thời gian và trong các bối cảnh xã hội khác nhau mà một người có thể xác định vị trí của mình theo một loạt kích cỡ, nghĩa là trong một loạt vị trí khác nhau"¹. Lời bình luận này có thể gợi ý năng

¹ Michael S.Olmsted. The Small group. Random House. New york, 1965..p.115.

động nhóm có thể tận dụng những suy nghĩ có hệ thống hơn về các vai trò cơ bản trong các nhóm. Ba kiểu lãnh đạo đã được nghiên cứu tới trong trường hợp này là quan hệ lãnh đạo - dân chủ; chuyên quyền - độc đoán và thả lỏng - tự do.

Bàn về vấn đề lãnh đạo trong nhóm nhỏ đã có nhiều tác giả quan tâm tổng hợp và phân tích, thường những vấn đề được lưu ý quan tâm là: nhóm nhỏ do kiểu người nào đảm nhiệm, nó được tổ chức ra sao, hiệu quả hoạt động của nó như thế nào...

Nói về khái niệm lãnh đạo trước tiên người ta đề cập đến vai trò của người lãnh đạo là hướng sự nỗ lực của tất cả mọi người nhằm mục đích thực hiện tốt các hoạt động đề ra.

3. Sự phát triển của nhóm nhỏ.

Một nhóm không tĩnh tại mà thường xuyên vận động và thay đổi hệ thống nhỏ, nó trải qua những giai đoạn khác nhau trong đó có những năng động nhất định mà một người thực tế phải hiểu và giải quyết bất cứ khía cạnh nào phù hợp và cần thiết để can thiệp có hiệu quả. Các giai đoạn của nhóm là sự phát triển tự nhiên của nhóm. Các bước này có thể được quan sát trong một quá trình, những cơ cấu bên trong, văn hóa của nhóm...Tất cả những điều đó tạo ra động lực đặc trưng cho mỗi giai đoạn trong sự phát triển của nhóm.

Tùy góc độ nghiên cứu của các tác giả, sự phát triển của nhóm có thể trải qua số lượng các giai đoạn khác nhau, nhưng giống nhau tập trung vào một số giai đoạn chính: giai đoạn hình thành, giai đoạn bão táp, giai đoạn ổn định, giai đoạn thực hiện, giai đoạn kết thúc. Nắm được các giai đoạn phát triển này, sẽ rất thuận lợi cho những người quan sát hoặc xây dựng thành lập nhóm nhằm giải quyết các vấn đề xã hội và giúp đỡ các đối tượng thiệt thòi, đặc biệt là trẻ em có hoàn cảnh khó khăn như trẻ em lang thang.

4. Giao tiếp nhóm nhỏ:

Hình thức giao tiếp trong nhóm nhỏ phổ biến hơn cả là việc thảo luận trong nhóm. Thảo luận nhóm nhỏ vừa là một dạng đặc biệt của việc thiết lập giao tiếp, vừa là một dạng điển hình của hoạt động giao tiếp. Cả việc thiết lập lẫn hoạt động giao tiếp đều được giả thiết bằng định nghĩa như sau về thảo luận nhóm nhỏ: thảo luận nhóm nhỏ là sự giao tiếp giữa một số người giới hạn, tại một địa điểm, nhằm đạt được mục đích chung. Trong quá trình nghiên cứu thảo luận nhóm, những nhà nghiên cứu đã coi thảo luận nhóm là một công cụ phổ biến và có những tác dụng hiệu quả cao nếu một số điểm sau đây được đảm bảo:

- Thảo luận nhóm không phải là thông tin giải đáp thắc mắc một chiều mà cần phải thúc đẩy sự tham gia tích cực và chủ động của nhóm viên và làm cho nhóm viên xác định những vấn đề thảo luận là chuyện của mình.

- Thảo luận nhóm đem lại những thông tin phản hồi từ các nhóm viên và phải giải đáp được các thắc mắc, khó khăn của họ và giúp họ mở rộng thêm được nhiều ý kiến.

- Thảo luận nhóm giúp các thành viên phát huy được tính chủ động, tham gia đóng góp, tích cực và nâng cao tinh thần trách nhiệm trong công việc.

- Sự tương tác, trao đổi trong nhóm làm cho các cá nhân từ bỏ được những ý kiến, thói quen cũ để thay đổi thái độ và hành vi.

5. Một số kết quả nghiên cứu thực tế:

Những vấn đề nghiên cứu nêu trên về nhóm nhỏ là cơ sở để nghiên cứu về nhóm trẻ em lang thang nhằm đưa ra được những biện pháp giáo dục trẻ lang thang thông qua nhóm một cách hiệu quả nhất. Để tìm hiểu nhóm trẻ lang thang và làm cơ sở cho việc phân tích một phần về cơ cấu nhóm trẻ lang thang cũng như các biện pháp giáo dục thông qua nhóm, trong năm 2000 chúng tôi đã tiến hành một cuộc trưng cầu ý kiến của trẻ em lang thang về nhóm. Với số phiếu được đưa ra là 700 phiếu để phỏng vấn trẻ em lang thang ở Hà Nội, thành phố Hồ Chí Minh, Đà Nẵng, Huế, Khánh Hòa chúng tôi đã thu được về 670 phiếu.²

Bảng hỏi gồm 5 vấn đề về: thông tin chung, hoàn cảnh gia đình, vì sao em đi lang thang, công việc em đang làm để kiếm sống, quan hệ bạn bè. Riêng vấn đề 5 "quan hệ bạn bè" với mục đích tìm hiểu về nhóm có 24 câu hỏi nhỏ. Bài viết này xin nêu một số kết quả chính của cuộc trưng cầu ý kiến có liên quan đến nội dung nghiên cứu như sau (*số % là số ý kiến các em trả lời về nội dung được hỏi*):

- Giới tính: có 502 em là nam (74,9%), 168 em là nữ (25,1%).

- Nơi ở: Các em sống tại mái ấm: 31,8%, nhà tình thương: 9%, nhà trọ: 37,9%, bến xe: 4,2%, nhà ga: 1%, ở chợ: 8,8%, tại gia đình đang làm thuê: 7,3%.

- Khi tìm hiểu "hiện nay em thường tham gia cùng nhóm bạn bè nào", kết quả cho thấy: cùng đi kiếm sống: 49, 4%, tại nơi em ở (mái ấm, nhà tình thương, nhà trọ): 35,5%, trên đường phố: 2,8%, tại nơi tổ chức các sinh hoạt tập thể là 5,4%, tại lớp học tình thương: 6,9%.

- Có 45,7% ý kiến trả lời là trẻ được chia thành nhóm tại nơi ở, bao gồm các loại nhóm là: nhóm bán báo: 24,6%, nhóm nhặt rác: 10,1%, nhóm rửa xe: 11,0%, nhóm đánh giày: 26,9%, nhóm phụ việc: 10,9%, nhóm bán hàng rong: 22,8%, nhóm ăn xin: 4,5%, nhóm cùng học: 20,7%.

- Về số trẻ trong nhóm của các em: được biết đông nhất là từ 4-10 em: 4 em: 15,8%, 5 em là 13,9%, 6 em là 19,7%, 7 em: 6,7%, 8 em: 16%, 9 em: 6,9%, 10 em: 6,4%. Theo các em đề nghị, nhóm nên có 4 người là phù hợp nhất: 42,5% ý kiến; Sau đó là 5 người: 24,0%, 6 người: 12,5%, 3 người: 9,4%. Điều này là phù hợp với quy mô thông thường của các nhóm nhỏ và tính chất công việc của trẻ em lang thang. Nhóm ít người sẽ linh hoạt và thuận lợi hơn cho công việc kiếm sống.

- Với câu hỏi "Em tham gia vào nhóm như thế nào?" các em cho biết: Tự em tham gia: 37,3%, các bạn rủ: 36,6%, các cô chú hướng dẫn em tham gia: 26,1%. Thời gian tồn tại các nhóm này thường từ 4-6 tháng là chủ yếu. Điều này cũng phù hợp với tính chất hoạt động của trẻ em lang thang.

- Thời gian trẻ tham gia sinh hoạt nhóm: lúc đi kiếm sống rất ít: 2,7%, chủ yếu khi các em nghỉ ngơi vào buổi tối: 34%, những ngày có tổ chức sinh hoạt tập thể

² Đỗ Thị Ngọc Phương: Số liệu nghiên cứu công bố lần thứ nhất trong bài viết này.

(ví dụ sinh hoạt câu lạc bộ): 23,3% và tại lớp học tình thương: 20,6%.

- Về vấn đề trưởng nhóm: 52,8% ý kiến cho biết nhóm các em có trưởng nhóm. Tiêu chí trưởng nhóm của các em là “tốt, hay giúp đỡ người khác: 43,7%”, sau đó là “giỏi, thông minh nhất: 18,7%”, “khỏe mạnh nhất: 10,7%”. Trưởng nhóm thường do các em bầu: 36,7% ý kiến; 16% ý kiến cho biết trưởng nhóm là do các em đó tự nhận, còn lại không có ý kiến gì.

- Về quy định của nhóm: 80,7% ý kiến cho biết nhóm của các em có đưa ra những quy định buộc mọi người phải tuân theo. Điều này nói lên phần nào nhóm các em là nhóm chính thức và nó liên quan tới cơ cấu của nhóm. Những quy định đó được các em cho biết do cả nhóm đưa ra: 51,8%, do cô chú phụ trách đưa ra là 28,5%, chỉ có 4% ý kiến cho thấy quy định là do trưởng nhóm đưa ra. Điều này cũng là một kết quả khá lý thú về vai trò tham gia của chính trẻ em trong các hoạt động của mình và đó là một trong những điều kiện mang lại sự thành công trong các hoạt động giáo dục thông qua nhóm của các em nếu biết đưa ra những quy định phù hợp cho các thành viên, vì 51,3% ý kiến cho rằng việc đưa ra những quy định đó là rất cần thiết mà theo các em là để tránh xung đột(25,1% ý kiến), hoạt động có khoa học (19,6% ý kiến), có kỷ luật (6,7% ý kiến). Nói chung các em mong muốn nhóm do các em tự hình thành (75,2% ý kiến).

- Về câu hỏi “Em có thích sinh hoạt vào một nhóm không? ” thì có 99,3% ý kiến trả lời “có” và các em cũng cho biết rằng bạn bè là người giúp đỡ các em nhiều nhất khi tham gia nhóm (73,1% ý kiến). Chỉ số này là hợp lý vì tính chất hoạt động của trẻ em lang thang, sau đó là các cô chú /anh chị phụ trách nhóm (25,5% ý kiến). Điều này nêu lên một suy nghĩ đáng chú ý rằng trẻ em lang thang dù sống rất vất vả khó khăn, các em phải vật lộn với cuộc sống nhưng các em vẫn là trẻ em và vì thế các em luôn có nhu cầu bạn bè, được sinh hoạt vui chơi như mọi trẻ em bình thường khác. Các em muốn sinh hoạt nhóm để được biết điều hay lẽ phải, được có người che chở bảo vệ, được tâm sự trò chuyện và cũng để giúp kiếm sống được dễ dàng hơn. Đây là một trong những điểm cần được lưu ý khi đưa ra các loại hình sinh hoạt, giáo dục đối với trẻ em lang thang thông qua nhóm.

- Một kết quả qua thăm dò ý kiến của các em là “Làm thế nào để có một nhóm tốt? ”, các em đã đưa ra một số tiêu chí như sau: mọi người đều bình đẳng như nhau: 69,6%, mọi thành viên của nhóm đều tích cực tham gia: 52,5%, các thành viên của nhóm đoàn kết: 48,7%, mọi thành viên đều có quyền tham gia như nhau: 44,2%, được người hướng dẫn tốt: 34,3%, có trưởng nhóm tốt: 29,4%, có nhiều nội dung hấp dẫn: 26,1%. Những con số này cho thấy vai trò của nhóm và các thành viên trong nhóm đối với các hoạt động của nhóm, nếu biết khai thác tốt sự thảo luận và giao tiếp trong nhóm, phát huy tính tích cực chủ động của các em thì việc giáo dục, giúp đỡ các em sẽ mang lại nhiều hiệu quả tốt.

Trên đây là một số vấn đề về nhóm nhỏ và việc áp dụng nhóm nhỏ để nghiên cứu trẻ em lang thang. Mong nhận được sự trao đổi của các nhà chuyên môn.